

Dr. Dragan Sokanović

UDK 343.4(497.6)

Fakultet pravnih nauka Sveučilišta/Univerziteta "Vitez"

Stručni članak

**MRŽNJA I PREDRASUDA KAO BITNO OBILJEŽJE
KAZNENOG DJELA**

Sažetak

Suštinski problem počinjenja kaznenih djela koja imaju mržnju i predrasude kao bitno obilježje leži u odnosu počinitelja i žrtve koji je utemeljen na pogrešnom dojmu i slici o žrtvi. Ova slika koju počinitelj ima o žrtvi nije utemeljena na vlastitom iskustvu, već je često rezultat pogrešnog uopćavanja i podložna je stereotipima. Žrtva za počinitelja predstavlja simbol onoga što počinitelj napada, a da u stvarnosti ta žrtva često uopće ne pripada društvenom krugu i sloju koji predstavlja predmet napada. Počinitelji ovakvih kaznenih djela u žrtvama vide oličenje svih svojih životnih nedaća, te je stoga neophodno uključivanje ne samo pravnika, već svih segmenata društvene i znanstvene zajednice u obuhvaćanju i sagledavanju ovog problema.

Najčešće se žrtve mogu naći u društvenim skupinama koje se danas smatraju dodatno izloženim i ugroženim, kao što su povratnici, nacionalne manjine na određenom području, pripadnici LGBT pokreta, emigranti, žene i djeca.

***Ključne riječi:** mržnja, predrasuda, teška kaznena djela, povratnici, nacionalne manjine, LGBT pokret, emigranti, žene i djeca.*

HATRED AND PREJUDICE AS AN ESSENTIAL CHARACTERISTIC OF A CRIMINAL OFFENCE

Summary

The substantial problem about offence with hatred and prejudice as an essential characteristic is in relation between executor and victim, which is based in the wrong impression and image about victim. This image of the executor toward victim is not based in the own experience, but is a result of wrong generalization very often, and susceptible to stereotypes. The victim represents symbol of that what the executor attacks, even the victim is not belongs to social environments and social class that is an object of attack. Offenders of such crimes seeing in the victims personification of the all their life hardships, so it is necessary inclusion not only a lawyers, but all segments of social and scientific community in the coverage and consideration of this problem.

The most often, a victims can be found in a social groups which are considered now as exposed and endangered, like a returnees, ethnic minorities in a specific area, members of the LGBT movement, immigrants, women and children.

Keywords: *hatred, prejudice, serious crimes, returnees, ethnic minorities, LGBT movement, immigrants, women and children.*

1. Uvod

Pravosuđe u Bosni i Hercegovini predstavlja jednu od komponenti koja je u najvećoj mjeri približena poziciji i dostignućima Europske unije kao naddržavne organizacije. Kroz ovu komponentu EU ostvaruje najizravniji kontakt s Bosnom i Hercegovinom, pa određenim sudovima i sucima ukazuje povjerenje uključujući ih u mreže i organizacije sudova na razini Unije, kako bi pristup suvremenim pravnim i demokratskim dostignućima mogao biti pravovremen i ujednačen. Time je omogućena i ujednačenost u pristupu definiranja pojedinog kaznenog djela u kojem su mržnja i predrasuda temeljni razlog počinjenja. Komparativnom metodom će se ovdje ući dublje u problematiku, a analiza problema će ponuditi moguće odgovore i pozitivna rješenja.

2. Međunarodni i domaći pravni okvir

Pravni okvir unutar kojeg se pristupa kaznenim djelima počinjenim iz mržnje, kojima je pretpostavljena predrasuda kao pobuda, sastoji se iz međunarodnog i domaćeg elementa. Na međunarodnoj razini postoje utvrđeni standardi za zaštitu ljudskih prava, koje svaka država koja pledira na civiliziranost kao na svoju bitnu karakteristiku uvrštava u svoje vlastito zakonodavstvo. Takva je i Deklaracija UN o ljudskim pravima koja *priznaje urođeno dostojanstvo i jednaka i neotuđiva prava svim članovima ljudske zajednice*,¹ te Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR)². Pored toga, Bosna i Hercegovina je potpisnica Konvencije UN-a o ukidanju svih vrsta rasne diskriminacije (CERD)³. Takva je i Preporuka Europske komisije protiv rasizma i netolerancije, koja je utemeljena u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, a koja je izravno primjenjiva u Bosni i

¹ Vidjeti Preambulu Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima Generalnog vijeća UN.

² ICCPR – Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima Generalnog vijeća UN od 16. 12. 1966. godine.

³ CERD – Međunarodna Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije – članak 4. st. 2. nalaže svakoj državi potpisnici da 'učini sve napore u donošenju ili opozivanju zakona radi zabrane diskriminacije, te poduzimanju svih potrebnih mjera u borbi protiv netolerancije utemeljene u vjeri ili drugim uvjerenjima'.

Hercegovini. Znakovite su i mjere (iako ne izravno primjenjive u BiH) koje preporučuje Europski sud za ljudska prava u Okvirnoj odluci Vijeća EU 2008/913/JHA, a u kojima stoji:

*Države članice će poduzeti potrebne mjere kako bi osigurale da se motiviranost rasizmom i ksenofobijom smatra otežavajućom okolnošću...*⁴

Na domaćoj razini ova oblast je obuhvaćena kaznenim zakonima BiH, dva entiteta i Brčko distrikta BiH (BDBiH), ali i drugim zakonima, kao što su oni o javnom redu i miru, zakoni koji reguliraju rad javnih i privatnih masovnih medija poput novina i radio-televizije, zakoni o sprečavanju nereda na sportskim natjecanjima i slično. Pitanje za buduće rješavanje je činjenica da internet još uvijek nije moguće na adekvatan način podvrći zakonskom okviru.

Slijedi prikaz domaćeg pravnog okvira koji se odnosi na pojmove izazivanja mržnje, a koji već na prvi pogled upućuje na neujednačenost, što je dobrim dijelom rezultat postojećeg političkog okvira u državi:

Kazneni zakon Bosne i Hercegovine⁵

- članak 145a – Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti:

1) *Ko javno izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima, kao i drugima koji žive ili borave u Bosni i Hercegovini, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.*

2) *Ko kazneno djelo iz stava 1) ovog članka počini zloupotrebom svog položaja ili ovlaštenja kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.*

Kazneni zakon FBiH⁶

- članak 163. – Izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti:

1) *Ko javno izaziva ili raspaljuje narodnosnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Federaciji kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.*

⁴ Okvirne odluke Vijeća EU, članak 4., 28. 11. 2008. godine.

⁵ KZ BiH, Službeni glasnik BiH broj 3/03, 32/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.

⁶ KZ FBiH, Službene novine FBiH broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11.

2) *Ko kazneno djelo iz stavka 1) ovog članka učini prisilom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi narodnosnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih simbola, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.*

3) *Ko kazneno djelo iz stavka 1) ovog članka počini zloupotrebom svog položaja ili ovlaštenja kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.*

4) *Ko kazneno djelo iz stavka 2) ovog članka učini zloupotrebom položaja ili ovlasti, ili ako je zbog tog djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Federaciji, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.*

Kazneni zakon RS⁷

- članak 294a⁸ – Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti:

1) *Ko izaziva ili raspaljuje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost ili širi ideje o superiornosti jedne rase ili naroda nad drugim, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.*

2) *Ako je djelo iz stava 1) ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđe stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina.*

3) *Ako je usljed djela iz stavova 1) i 2) ovog člana došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda i ostalih koji žive u Republici Srpskoj, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.*

4) *Materijal i predmeti koji nose poruke iz stava 1) ovog člana, kao i sredstva za njihovu izradu, razmnožavanje ili rasturanje oduzeće se.*

Kazneni zakon Brčko distrikta BiH⁹

⁷ KZ RS, Službeni glasnik RS broj 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10.

⁸ U Službenom glasniku RS broj 73/10 ovaj članak je prenumeriran iz članka 390. u članak 294a.

- članak 160 – Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti:

1) *Ko izaziva ili raspaljuje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Brčko distriktu, kazniće se kaznom zatvora od jedne do pet godina.*

2) *Ko krivično djelo iz stava 1) ovog člana učini prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.*

3) *Kaznom iz stava 2) ovog člana kaznit će se ko krivično djelo iz stava 1) ovog člana učini zloupotrebom položaja ili ovlaštenja, ili ako je zbog tog djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Brčko distriktu.*

4) *Materijal i predmeti koji nose poruke iz stava 1) ovog člana, kao i sredstva za njihovu izradu, umnožavanje ili rasturanje oduzeće se.*

3. Analiza i razlozi potrebe za komparativnim i multidisciplinarnim pristupom

Dublje razumijevanje i adekvatan pristup rješavanju kaznenih djela s predrasudama, odnosno mržnjom kao obilježjem i temeljnim motivom i razlogom počinjenja, podrazumijeva prethodno usvajanje psihološkog, sociološkog i pravnog aspekta u praktičnom i teorijskom smislu. Pri tome se ne smije izostaviti metodološki i nomotehnički pristup, jer su rezultati svake analize na temelju uspoređivanja praktičnih rezultata ukazali na određene probleme i poteškoće u ujednačavanju pristupa spomenutoj oblasti na razini pravnog i zakonodavnog okvira države, dva entiteta i distrikta, te kantona i općina.

Mržnja i predrasude kao psihološki dodatak počinjenom kaznenom djelu predstavljaju problem u procesu pomirenja na razini države u poslijeratnom periodu. Statistički podaci govore da institucije društva, kao ni predstavnici civilnog društva, ne mogu zajamčiti kako u svakodnevnom životu, a on je u Bosni i Hercegovini obojen i opterećen brojnim

⁹ KZ BDBiH, Službeni glasnik BDBiH broj 10/03, 45/04, 6/05, 21/10.

različitostima, neće doći do kompromitiranja oblika suživota neophodnog za opstanak i razvoj zajednice. Dodatno, mržnja je često utemeljena u predrasudama, pa s posebnom težinom djeluje na kategorije društva koje se danas smatraju dodatno izloženim i ugroženim, kao što su povratnici, nacionalne manjine na određenom području, pripadnici LGBT pokreta, emigranti, žene i djeca.

Naša svakodnevnica je opterećena brojnim incidentima ove vrste, jer postoje evidentne radnje koje upućuju na povezanost s mržnjom i predrasudama, a najbolji primjeri su grafiti, način sportskog bodrenja povezanog s nacionalizmom i drugim negativnim pojavama i slično. Međutim, ne rezultira svaki takav incident pokretanjem prekršajnog ili kaznenog postupka, što znači kako najveći dio ovakvih aktivnosti ostaje na razini incidenta. Kako bi se neko kazneno djelo definiralo kao djelo počinjeno iz mržnje, moraju se ispuniti dva preduvjeta. Na prvom mjestu je potreba da takvo djelo bude definirano i propisano kaznenim zakonom kao kazneno djelo (primjerice ubojstvo, silovanje, teška tjelesna ozljeda, razbojništvo, razbojnička krađa, oštećenje tuđe stvari...). Kao drugi bitan sastavni element kaznenog djela počinjenog iz mržnje je predrasuda. Nju treba definirati kao onaj stav i mišljenje koje nije utemeljeno na vlastitom iskustvu, dakle stav bez empirijskog elementa o nekom događaju, stvoren na temelju tuđeg, a ne vlastitog iskustva, ili na drugi način stečenog saznanja o nekom događaju i pojavi.

U praktičnom smislu, kada se zbroje propisano kazneno djelo i predrasude, kao rezultat se dobije kazneno djelo iz mržnje. Počinitelj kaznenog djela počinjenog iz mržnje uglavnom ne poznaje osobno svoju žrtvu, on metu bira prema onome što ta meta označava, predstavlja i simbolizira. Iz razloga tog nepoznavanja često dolazi do nesporazuma i zabuna, pa žrtvom znaju biti pripadnici onih skupina iz kojih potiču i počinitelji.

Kao takvo, kazneno djelo počinjeno iz mržnje definirano je Kaznenim zakonom RS (izmjene ka jasnijoj definiciji ovog kaznenog djela usvojene su početkom 2013. godine), Kaznenim zakonom BDBiH (primjenjuju se amandmani iz 2010. godine gdje je mržnja definirana kao pobuda), ali još uvijek nije i Kaznenim zakonom FBiH. Predstavnički dom Parlamenta FBiH usvojio je amandmane na Kazneni zakon FBiH, ali je Dom naroda odbio

cjelokupan paket predloženih rješenja, čime je cjelokupan proces vraćen Ministarstvu pravosuđa FBiH na ponovno razmatranje.¹⁰

Iz ovog razloga postoje razlike u kvalificiranosti pojedinih oblika kaznenih djela u odnosu između Republike Srpske i Brčko distrikta na jednoj strani, i Federacije Bosne i Hercegovine na drugoj strani: kvalificirani oblici osnovnih kaznenih djela u kaznenim zakonima oba entiteta i Distriktu obuhvaćaju ubojstvo, tešku tjelesnu povredu, silovanje, oštećenje tuđe stvari, a u kaznenim zakonima RS i BD još i tešku krađu, razbojništvo, razbojničku krađu i izazivanje opće opasnosti. Dodatno je i u Kaznenom zakonu Bosne i Hercegovine uvršteno kazneno djelo izazivanja rasne, nacionalne i vjerske mržnje i netrpeljivosti, tako da sva četiri kaznena zakona sadrže propisano i definirano ovo kazneno djelo.¹¹

Što se tiče naše države, evidentna je razlika i neujednačenost okvira sankcija jer postoji razlika u minimumu sankcije između kaznenih zakona BiH i BD u odnosu na Kazneni zakon RS. Jednako tako postoji i disproporcija između prekršaja koji su kvalificirani kao počinjeni iz mržnje u odnosu na kaznena djela te vrste.

KZ BiH i KZ BD predviđaju kao najmanju kaznu zatvorsku kaznu u trajanju od tri mjeseca, dok KZ RS predviđa novčanu kaznu do zatvorske kazne u trajanju do dvije godine. Ovo govori da građani na razini države nisu jednakopravni, ovisno o mjestu počinjenja odgovarajućeg kaznenog djela. S druge strane, u zakonima o prekršajima raspon sankcija za prekršaje s obilježjem mržnje ide od 300,00 do 1500,00 KM, što se u nekim slučajevima može smatrati većom sankcijom nego za kaznena djela.

Politika kažnjavanja za kazneno djelo izazivanja mržnje i netrpeljivosti je, dakle, neujednačena u različitim kaznenim zakonima u BiH. Prema KZ Brčko distrikta, zakonski opseg kazni za ovo krivično djelo je od jedne do pet godina, KZ BiH i KZ Federacije BiH predviđaju kaznu od tri mjeseca do tri godine, dok KZ RS propisuje novčanu kaznu ili kaznu

¹⁰ Smisao predloženih izmjena i dopuna sastoji se u sljedećem:

1. definiranje pojma mržnje, odnosno predrasude kao motiva u općem dijelu kaznenog zakona,
2. uvođenje odredbe o kvalificiranim oblicima za tešku krađu, razbojništvo, razbojničku krađu, oštećenje tuđe stvari i izazivanje opće opasnosti,
3. uvrštavanje u opće principe o odmjeravanju kazne obaveze uzimanja u obzir motiviranosti predrasudama kao otežavajuće okolnosti za **svako** kazneno djelo (naknadno podebljano).

¹¹ U zakonima koji sežu u povijest ovo kazneno djelo se može naći u Službenom glasniku Federativne Narodne Republike Jugoslavije, broj 36, godina 1945., preneseno u Kazneni zakon SFRJ iz 1951., a potom i u Kazneni zakon iz 1976. godine. Republika Hrvatska je modificirala obilježja ovog kaznenog djela 2011. godine.

zatvora do dvije godine. Ako Brčko distrikt i ima razloga da svoju specifičnu multietničnost brani i većim sankcijama u ovoj oblasti, teško je razumjeti zbog čega bi u Republici Srpskoj sankcije za ovo krivično djelo trebale biti niže od onih na razini BiH i FBiH.¹²

Ove različite prakse su još evidentnije kada je riječ o različitim kvalificiranim oblicima ovog kaznenog djela. Samo je za jedan oblik ovog djela (naime, situacija u kojoj ono zaista rezultira neredima i težim posljedicama) kaznena politika u BiH ujednačena. U druga dva slučaja tipična za kazneno zakonodavstvo u BiH – naime, ako je kazneno djelo učinjeno uz prisilu, zlostavljanje, ugrožavanjem sigurnosti, izvrgavanjem poruzi narodnosnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen obilježja ili grobova, ili zloupotrebom položaja, KZ FBiH, slično kao i KZ BiH i KZ Brčko distrikta, predviđa kaznu od jedne do deset godina. No, u KZ Republike Srpske je za prvi tip takvog kvalificiranog djela predviđen znatno manji obujam kazni – od pet mjeseci do pet godina, dok je odredba o povećanoj sankciji za ovo djelo ukoliko je ono učinjeno zloupotrebom položaja potpuno izbrisana posljednjim izmjenama i dopunama Kaznenog zakona.¹³

Dodatni problem predstavlja Kazneni zakon BiH, koji važi na teritoriju cijele Bosne i Hercegovine. Proizlazi pitanje o tome ko će podnositi prijave prema kaznenim djelima s obilježjem mržnje po ovom zakonu, koja organizacija ili institucija, budući da isti sadržaj imaju entitetski Kazneni zakoni i Kazneni zakon Brčko distrikta, a policijske agencije odgovarajućih organizacijskih oblika podnose prijave prema zakonima tih organizacijskih oblika naše države (entiteta i distrikta).

Još jedan od problema u pristupu ovoj materiji na razini tužiteljstava u okviru pravosuđa predstavlja uočavanje indikatora koji upućuju na definiranje primjese mržnje u počinjenju pojedinog kaznenog djela. Bez jasne i čvrste indikacije nije moguće u istrazi pripremiti kvalitetan materijal kako bi tužitelj podigao optužnicu i kao takvu zastupao pred sudom, barem u okolnostima optužbe za dva ili više kaznenih djela u stjecaju, od kojih barem jedno ima obilježje počinjenja iz mržnje.

Specifičnost se vidi i u nekim primjerima, kao što je ovaj iz Republike Srpske: tijekom 2010. godine počinitelj, po nacionalnosti Srbin, ulazi u džamiju, penje se na minaret odakle jednom rukom maše srpskom zastavom, dok u drugoj ruci drži nož. Uslijedila je optužba za

¹² <http://ljudskaprava.ba/krivicna-djela-pocinjena-iz-mrznje-regulativa-i-praksa-u-bih-11/> pristup 18. 12. 2013.

¹³ Ibidem.

narušavanje nepovredivosti stana prema članku 170. KZ RS. Tužitelj nije uvrstio motive mržnje i predrasuda iako je policija podnijela izvješće sukladno članku 390. tadašnjeg KZ-a 'Izazivanje rasne, nacionalne i vjerske mržnje i netrpeljivosti' (sada član 294a). Tužitelj je obrazložio kako je cilj počinitelja bio privlačenje pozornosti javnosti na loše uvjete života počinitelja. Kazna kojom je rezultirao proces za narušavanje nepovredivosti stana bila je dva mjeseca zatvora.¹⁴

Postaje izvjesno kako tužitelji u interesu ishoda pozitivne presude pribjegavaju blažem kvalificiranju djela obilježenog mržnjom kako bi povećali vjerojatnoću dokazivanja i uspješnog okončanja sudskog postupka. Istina je kako je sam pojam mržnje u sudskim postupcima u praksi teško dokaziv, pa se odustaje od dokazivanja motiviranosti i ide se za čistim materijalnim dokazom, najčešće posljedicom djela. Ovo za rezultat ima neiskorištenu mogućnost za strože kažnjavanje počinitelja, a najčešći oblici kazne su kombinirane kratkotrajne zatvorske kazne i uvjetne kazne.

Kako lakše uočiti i prepoznati kazneno djelo počinjeno iz mržnje, problem je oko kojeg se u značajnijoj mjeri trebaju baviti pripadnici sigurnosnih, policijskih i pravosudnih struktura društva. Postoje okvirni indikatori koji upućuju na prisustvo ovog elementa u kaznenom djelu.

Jedan od njih je prethodna aktivnost počinitelja u smislu objavljivanja komentara, davanja izjava ili ispisivanja parola i grafita u kojima se iskazuje mržnja, kao i prisustvo ovakvih naznaka na mjestu počinjenja kaznenog djela s elementom mržnje. Dalje, bitno je utvrditi smatra li žrtva ili eventualni svjedoci kako djelo u pozadini ima mržnju kao motiv. Jednako treba voditi računa o istovjetnosti ili razlici u rasnoj, spolnoj, vjerskoj pripadnosti ili seksualnoj orijentaciji, kao i o odnosu brojnosti populacija kojoj pripadaju počinitelj i žrtva. Treba voditi računa i o tome je li djelo počinjeno u trenutku, na određeni dan ili u periodu koji za populaciju kojoj pripada žrtva predstavlja vjerski blagdan ili nacionalni i državni praznik. Potrebno je i pokušati utvrditi pripada li počinitelj nekoj formalno organiziranoj ili neformalnoj skupini, i je li takva skupina (ili neki njen drugi član) prethodno evidentirana kao potencijalni počinitelj kaznenog djela s elementom predrasude.¹⁵

¹⁴ Primjer preuzet iz brošure: Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, Misija OSCE BiH, Sarajevo, 2012., str. 29.

¹⁵ Više u: Razumijevanje kaznenih djela počinjenih iz mržnje: priručnik za Bosnu i Hercegovinu, ured OSCE-a ODIHR, Varšava, Poljska, 2010., str. 23.

U terminološkom smislu pojam mržnje nije dovoljno preciziran, pa to predstavlja problem pri kvalificiranju kaznenih djela s tim obilježjem. Na mržnju se najčešće gleda kao na nacionalnu, rasnu i vjersku, međutim, iskustvo i praksa u pravosudnom poslu govore da oblici i razlozi mržnje mogu biti brojni, te da se njihov broj ne ispunjava samo u najčešće nabrojanim i spomenutim. Mržnja o kojoj se stalno govori nije uzrokovana nedavnim ratom, prije bi se moglo reći da je postojeća latentna mržnja rezultirala ratom. Uz mržnju ovdje obavezno treba spomenuti zavist, ljubomoru, zlobu, kao i brojne druge ljudske negativne osobine, dobrim dijelom potaknute ekonomskim uvjetima u kojima društvo egzistira. U narodu kruži neka vrsta vica prema kojem djeca i žene kojima niko nije stradao u spomenutom ratu imaju tu nesreću, u protivnom bi imali prihode, privilegije, beneficije, prednosti, status i slične materijalne koristi. Kao da je onima što su nekoga izgubili taj gubitak došao kao sretna okolnost! Dakle, i ova razlika među ljudima može biti razlogom mržnje, a prvenstveno je uvjetovana materijalnim statusom u aktualnom trenutku.

Poznati su brojni slučajevi koji su u zakonu tretirani kao 'povreda mira pokojnika', a koji se ogledaju u krađi vjerskih simbola sa spomenika na grobljima i vjerskim objektima. U gotovo svim slučajevima se na kraju došlo do saznanja kako je namjera kod takvih djela bilo pribavljanje materijalne koristi, gdje su se ukradeni predmeti prodavali kao sekundarne sirovine na otpadima. Dakle, ovdje nije riječi o namjeri izazivanja vjerske ili nacionalne mržnje, iako su posljedice imale takvu karakteristiku. To znači da se ne smije uvijek prema posljedicama određivati namjera.

Ova napomena je za pravnu struku značajna, pogotovo za tužitelje, jer otežava razdvajanje objektivnog i subjektivnog dijela bića kaznenog djela, a slijedom toga otežava i sam postupak dokazivanja ekonomski utemeljene mržnje kao motiva, a i ako bi se uspjela dokazati, pogotovo utječe na senzibilitet kod odmjeravanja kazne prema počiniteljima slabog materijalnog statusa.

Dodatni problem rezultira odnosom nadležnosti: ukoliko neko s područja Federacije BiH počini djelo čije negativne posljedice nastaju u Republici Srpskoj ili Brčko distriktu, koji je sud nadležan? Kantonalni u kantonu počinjenja djela, općinski u mjestu počinjenja djela, ili osnovni u mjestu nastale posljedice u RS ili Brčkom? Dakako, zamisliva je i obrnuta situacija. Ipak, ovakvi problemi se uspijevaju pozitivno riješiti uz pomoć intenzivne suradnje OSCE-a i organa pravosuđa, ali odnosi nisu pravno precizirani zbog preklapanja mjesne i stvarne nadležnosti.

Organizacija OSCE nastoji pratiti aktualno stanje u pravosuđu država središnje i jugoistočne Europe putem organizacije ODIR sa sjedištem u Varšavi.¹⁶ Periodično se objavljuju izvješća o statističkim pokazateljima i prema njima Bosna i Hercegovina spada među najsigurnije zemlje za život u Europi, jer u posljednja dva godišnja izvješća ima po 15 kaznenih djela s obilježjem mržnje. Međutim, ovo nije stvarno stanje, jer podatke za praćenje stanja ODIR-u dostavlja Ministarstvo sigurnosti, a ono ne vodi preciznu statistiku, i dostavljeni su proizvoljni podaci. Usporedne podatke dostavlja ured OSCE-a u BiH, tako da se uočila disproporcija stvarnog i navedenog stanja.¹⁷

4. Zaključak

Postoji i ono što se u društvu događa kao posljedica neke aktivnosti, što kao segment procesa socijalizacije utječe na ponašanje mlađih generacija, kojima treba prenijeti ispravan model ponašanja, a što bez javne osude počinjenih kaznenih djela s obilježjima mržnje neće biti moguće. Otuda je značajna ovakva aktivnost predstavnika lokalnih vlasti na lokalnoj razini, ministarstava na svim razinama vlasti, religijskih poglavara i Međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini, kao i nevladinog sektora. Osudom činjenja kaznenih djela s obilježjima mržnje ističe se opće društveno neslaganje s pojedinačnim protupravnim aktivnostima, ali je potrebno i praktično djelovanje, primjerice u brisanju, uklanjanju i sprečavanju onih 'incidenata' spomenutih na početku. To znači da se društvena zajednica od vrha do dna ne slaže s pojedinačnim negativnim stavovima utemeljenim na predrasudama. Međutim, jasno je kako u našem društvu vrlo često izostane reakcija organa i institucija vlasti, izostane javna osuda incidenta i kaznenog djela motiviranog predrasudama i mržnjom, a izostaje i aktivnost na uklanjanju i otklanjanju negativnih posljedica takvog djelovanja.

Tu je i problem osoba koje plasiraju društveno razarajuće ideologije, a izbjegnu svaku vrstu sankcije, pa i onu moralnu. Kroz medije, ali i na druge načine, ideolozi navode obične, male ljude malog intelektualnog znanja i niskih moralnih kvaliteta da mimo svih ljudskih načela budu 'veliki' pripadnici svoje nacionalne grupe, te da u smislu te 'veličine' čine prekršaje i kaznena djela. Uvijek se govori o počinitelju, a nikada o onome ko je počinitelja ideologizirao, a u tom smislu treba gledati i političare, koji svjesno ili nesvjesno potiču vjersku i nacionalnu mržnju kao sredstvo u ostvarenju određenih političkih ciljeva. Drugim

¹⁶ Ured za vladavinu prava i demokratske institucije.

¹⁷ OSCE je od 2008. do 2012. godine u Bosni i Hercegovini pratio 691 incident iz kojih je proizašlo 108 sudskih postupaka, od čega je u 38 postupaka kazneno djelo bilo kvalificirano kao izazivanje rasne, nacionalne i vjerske mržnje i netrpeljivosti.

riječima, društvo je još uvijek nespremno za procesuiranje inicijatora te mržnje, a to onda govori o problemu neovisnosti pravosuđa u odnosu na politiku.

Problem mržnje kao obilježja bića kaznenog djela nije samo problem sudaca i tužitelja. Oni su u pravosudnom lancu jedna od posljednjih karika, djeluju u okviru koji im je zadan izvan njihove strukture. Može se čak reći kako u odnosu na žrtve ovakvih djela pravosuđe djeluje *post festum*. Stoga je očigledna potreba detaljnijeg znanstvenog pristupa ovom problemu, na prvom mjestu u pokušaju preciznijeg definiranja sadržaja samog pojma mržnje.¹⁸ Međutim, teškoću predstavlja činjenica kako se radi ne samo o pravnom problemu, već istovremeno i o psihičkom, psihološkom, medijskom, pedagoškom, socijalnom, gospodarskom, obrazovnom, odgojnom te političkom problemu, što znači da do rješenja nije moguće doći ukoliko ga traže samo pravnici po struci, iako se u pravnom smislu nastoji eliminirati poimanje mržnje kao akutnog emotivnog stanja¹⁹ i svih bioloških poveznica.

Dakle, jedno od rješenja je dizanje problema na multidisciplinarnu razinu, s koje bi bilo jasnije u kom smjeru društvo treba djelovati u preventivnom smislu, u smislu eliminiranja predrasuda kao osnova mržnje. S druge strane treba pozitivno vrednovati svaku praktičnu aktivnost koja u javnosti stvara sliku kako se društvena zajednica i okruženje ne slaže s počiniteljem kaznenog djela s elementom mržnje. Takve stvari počinju već kroz škole, ali naša djeca moraju vidjeti od starijih kako treba djelovati, a taj element često izostaje. Proces socijalizacije ne treba ostati samo u znanstvenoj teoriji, već treba ući u praksu.

¹⁸ Definicija pojma mržnje u KZ RS i KZ BDBiH glasi: *Pobuda za izvršenje krivičnog djela, propisanog ovim zakonom, koja je u cjelini ili djelimično zasnovana na razlikama po osnovu stvarnog ili pretpostavljenog etničkog ili nacionalnog porijekla, jezika ili pisma, vjerskih uvjerenja, rase, boje kože, pola, polne orijentacije, političkog ili drugog uvjerenja, socijalnog porijekla, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina, ili zbog dovođenja u vezu s licima koja imaju neku od navedenih različitih osobina.* – član 147. st. 25. KZ RS i član 2. st. 37. KZ BDBiH.

¹⁹ Pristup OSCE-a ide u smjeru tumačenja prema kojem se pojam mržnje pogrešno razumijeva ukoliko se u njemu ogleda emotivni odnos počinitelja izravno prema žrtvi – taj odnos je formiran prema onome što žrtva predstavlja i simbolizira, a što ona (žrtva) vrlo često u stvarnosti nije i čemu ne pripada. (Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, Misija OSCE BiH, Sarajevo, 2012., str. 18.)

Literatura

Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, Misija OSCE BiH, Sarajevo, 2012.

<http://ljudskaprava.ba/krivicna-djela-pocinjena-iz-mrznje-regulativa-i-praksa-u-bih-11>

Razumijevanje kaznenih djela počinjenih iz mržnje: priručnik za Bosnu i Hercegovinu, ured OSCE-a ODIHR, Varšava, Poljska, 2010.